

Türkiye’ de Özel Okul Kütüphanelerinin Sorunları: Özel Okul Kütüphanelerine Yönelik Bir Anket Uygulaması*

Sevim Cevizbaş**

Öz

Toplumun ihtiyaçları değişip, geliştikçe bireye eğitim yolu ile kazandırılmaya çalışılan beceriler de değişmektedir. Günümüzde bilginin önem kazanması ve artması, eğitim-öğretim programlardaki gelişmeler ve çeşitlilik, bireysel farklılıklara verilen önemin artması, çok kültürlülük kavramının önem kazanması, bilgi teknolojileri kullanımının ihtiyaç haline gelmesi v.b. nedenler kütüphane, dolayısıyla bilgi kullanımı ve üretimini zorunlu hale getirmiştir.

Bu çalışmada, eğitim süreci içinde bilgi kullanımı ve üretimini teşvik eden ve öğretmeye çalışan ilk basamaklardan biri olarak kabul edilebilecek, okul kütüphanelerinin sorunları ortaya konularak, çözüm önerileri sunulmaktadır.

Giriş

Araştırmanın amacı; Ankara, İstanbul ve İzmir’deki özel okul kütüphanelerinin sorunlarını tespit etmek, böylelikle özel okul kütüphanelerinin sorunlarını ortaya koyarak, bir genellemeye varmak ve çözüm önerilerinde bulunmaktır.

Veri toplamada anket, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Anket sorularına verilen cevapların bir kısmı tablolar halinde ifade edilmiş, bir kısmı gözlem ve görüşmelerden hareketle yorumlanmıştır.

Üç bölümden oluşan araştırmada birinci bölümde; okul kütüphanesinin tanımı ve amacı, ikinci bölümde; eğitimdeki yeri, üçüncü ve son bölümde ise; anket sonuçları ve çözüm önerileri sunulmuştur.

* 5 Temmuz 2003 tarihinde İstanbul’da düzenlenen I. Ulusal Okul Kütüphaneciliği Konferansı’nda sunulan bildiridir.

** Sevim Cevizbaş, Eyüboğlu Eğitim Kurumları Kütüphane / Medya Merkezi Koordinatörüdür.

Okul Kütüphanesi

Tanım: İçinde bulunduğu okulun, genellikle öğrenci, veli ve personeline hizmet veren, kullanıcılarına göre derme ve hizmet geliştiren, dermeyi kütüphanecilik standartlarına ve ‘Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği’ ne göre düzenleyen ve eğitimi desteklemeyi amaçlayan kütüphanedir.

Amaçları: Okul kütüphanelerinin amaçları daha ileriki aşamada kütüphanenin eğitimdeki yeri konusunun daha iyi anlaşılmasında yararlı olacaktır. Okul kütüphanelerinin amaçları ‘IFLA / UNESCO Okul Kütüphanesi Bildirgesi’ nde şöyle sıralanmıştır (Önal).

- Okulun görevleriyle birlikte öğretim programında belirtilen eğitimsel amaçları desteklemek ve ilerletmek;
 - Çocuklarda okuma, öğrenme, yaşam boyunca kütüphane kullanma alışkanlığını ve zevkini geliştirmek ve sürdürmek;
 - Bilgi edinme, anlama, hayal kurma ve eğlenme amacıyla bilgiyi kullanma ve yaratıcılığı sağlama deneyimlerini oluşturacak fırsatlar sunmak;
- Toplumdaki iletişim yöntemlerine duyarlı olarak yapıya, biçime veya ortama bakılmaksızın bilgiyi değerlendirmeleri ve kullanmaları için bütün öğrencileri eğiterek beceri kazanmalarını desteklemek;
- Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel kaynaklara erişimi sağlayarak kullanıcıların farklı görüşleri, deneyimleri ve düşünceleri üretebilmelerinde gerekli olanakları tanımak;
 - Sosyal ve kültürel olayların farkında olmayı ve bunlara önem vermeyi sağlayan faaliyetler düzenlemek;
 - Okulun görevlerini başarıyla yerine getirmesi için öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve velilerle birlikte çalışmak;
 - Etkin ve sorumlu vatandaş olarak demokrasiye katılmak için düşünce ve bilgiye erişim özgürlüğünün gerekliliğini benimsetmek;
 - Okul kütüphanesinin kaynaklarını, hizmetlerini okumanın gerekliliğini okulun tamamına ve ilgili olabilecek herkese anlatmak.

Okul Kütüphaneleri ve Eğitim

Eğitimin yüzyıllardır değişik tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır.

‘Eğitim, insanın bugünkü ve gelecekteki yaşamına bir müdahaledir. İnsan düşünce ve davranışlarında amaçlı olarak istenilen yönde bir değişiklik gerçekleştirmek sürecidir. İnsanın ve toplumun yararı ve yarını düşünülerek uyumun ve üretkenliğin artırılmasına yönelik düşünce ve davranış değişikliğini yaratma ça-

basıdır' (Barutçugil, 2002 : 18).

'Eğitim, dar anlamıyla yeni kuşakların gerekli bilgi, beceri, deney ve değerleri elde etmeleri ve kişiliklerini geliştirebilmeleri amacıyla sürdürülen etkinliktir. Geniş tanımıyla eğitim okul öncesinde aile ve çevrede başlar, okul sırasında ve yaşamın tüm evrelerinde sürer' (Temel Britannica, 1992 : 65).

'Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır' (Mahmut, 1984 : 4).

'Her insan sahip olduğu birçok yetenek ve ihtiyaçları ile dünyaya gelir. İhtiyaçlarının karşılanması ve yeteneklerini geliştirebilmesi için insanlar hayatları boyunca süren bir yetiştirme süreci içine girerler. En geniş anlamı ile eğitim bu yetiştirme ve yetiştirilme sürecini kapsayan bir kavramdır'(Üstün, 2002 : 191).

Yapılan eğitim tanımları incelendiğinde eğitimin, kişiliğin gelişmesine yardım eden ve onu esas alan, onu yaşama hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışları elde etmesine yarayan bir süreç olduğunu anlarız.

Değişen zaman ve hayat koşulları ile beraber bireye kazandırılması gereken bilgi ve beceriler de değişmelidir. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında birey çığ gibi büyüyen bilgi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kadar hızla artan ve değişen bilgilerin hayatı boyunca bireye aktarılarak öğretilmesi mümkün değildir. Bu nedenle eğitim sürecinde bilgiye erişim becerilerinin kazandırılması zorunlu hale gelmiştir.

Günümüzde eski bilgileri öğrenen ve öğrendiği bilgiyle yetinen bireylere değil, teknolojik gelişmeleri takip edebilen, bilgiye ihtiyaç duyan, aradığı bilgiyi nereden, nasıl bulabileceğini bilen, bilgiyi kullanabilen ve yeni bilgiler üretebilen bireye ihtiyaç duyulmaktadır. Kütüphaneler, gelişme ve değişmelerin önünü açan ve toplumun ihtiyaç duyduğu bireylerin yetiştirilmesinde önemli olan eğitim sürecinde tamamlayıcı ve vazgeçilmezdir.Kütüphaneler sayesinde hayat boyu devam eden bu süreçte, hem ihtiyaç duyulan ya da duyulacak bilgiler sağlanır, düzenlenir ve gerektiğinde kullanıma hazır tutulur hem de bilginin kullanımı teşvik edilerek bilgi erişim becerileri kazandırılmaya çalışılır.

Eğitim sürecinde bilgiye erişim becerilerinin kazandırılmaya çalışıldığı kütüphanelerin başında okul kütüphaneleri gelir. İlköğretimden itibaren okul kütüphaneleri aracılığı ile uygulanan kullanıcı eğitim programları, okumayı ve bilgi kullanımını teşvik edici etkinlikler ile bireye kazandırılmaya çalışılan bu beceriler üniversite ve halk kütüphaneleri aracılığı ile pekiştirilir ve davranış haline dönüşür.

Öğretimin okullarla sınırlı olmadığı, yaşam boyu öğrenme ve öğrenmeyi öğrenmenin zorunlu hale geldiği günümüzde, bilgiye erişim becerilerine sahip olmak; iş, okul ve günlük yaşamda başarıyı ve mutluluğu beraberinde getirecektir. Bilgiye erişim becerilerinin kazandırılmasında, başta okul kütüphaneleri olmak üzere, kütüphanelerin önemi ve yeri yaşamsaldır ve Bilgi Çağı'nda daha da art-

mıştır. Bireyin eğitim sürecinde genellikle kütüphane ile tanıştığı ilk yerin okul kütüphaneleri olduğu düşünüldüğünde de bu önem daha iyi anlaşılacaktır.

‘Çağdaş eğitim anlayışında ‘ kütüphane’ eğitim ve okul sisteminin önemli bir yapı taşı konumundadır / olmalıdır. Öğrenciyi temel alan bu yaklaşımda sistem içinde yer alan gelişmiş kütüphane ve bilgi merkezleri, öğrencilerin ‘ kendilerini geliştirmeyi öğrendikleri yer ’ olarak algılanmakta ve öğretmenlerin ‘ bilgi aktarıcı ’ rolünden sıyrılarak ‘ yol gösterme / yönlendirme ’ rollerini gerçekleştirme-lerinde bir araç ve yol anlamı taşımaktadır. Bu anlamda kütüphaneler, öğrencilerin okul sistemi içinde ‘ öğrenmeyi öğrenme ’ deneyimini yaşayabilecekleri, dolayısıyla ‘kendilerini gerçekleştirebilecekleri’ yerdir. Böyle bir yapı, aynı zamanda hedeflenen eğitim amaçlarının da başarılması için gerekli ortam ve olanakların varolması anlamına gelmektedir ’ (Torun, 2003: 56).

Anket Sonuçları ve Çözüm Önerileri

Anket formları okul kütüphanecilerine e-posta, faks ile ya da doğrudan ulaştırılmaya çalışılmıştır. E-posta harici 39 okula faks çekilmiş, beş okula da doğrudan ulaştırılmıştır. 37 okuldan geribildirim alınmıştır.

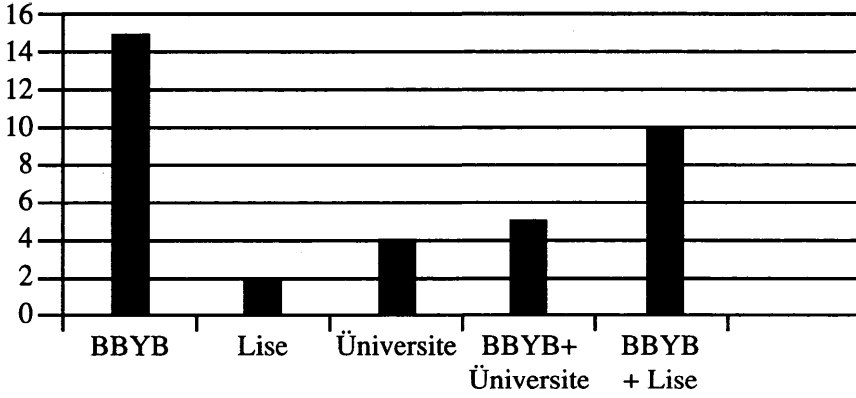
Anket soruları düşünülürken kütüphanelerde olmazsa olmazlar düşünülmüş ve katılımı artırmak amacı ile sorularda ayrıntıya inilmemiştir. Örneğin; “Kullanıcı eğitimi veriliyor mu?” sorusu, “nasıl, niçin, kim tarafından?” soruları ile daha ayrıntılandırılabilirdi.

Sonuçların bir kısmı grafikler halinde ifade edilmiş ve yorumlanmış bir kısmı da sadece yorumlanmıştır. Sonuçlar olumlu ve olumsuz sonuçlar olarak iki kısımda incelenmiş, olumsuz sonuçlara çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Olumlu Sonuçlar

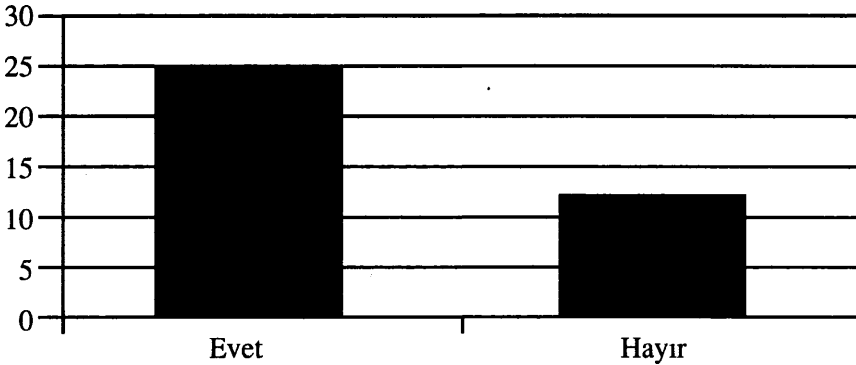
1. Kütüphaneler okulun giriş ve orta katlarında bulunmaktadır. Kütüphanelerin erişimin kolay olduğu yerlerde olması, kullanım oranlarını artıracaktır.
2. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu personel çalıştırılmaktadır.

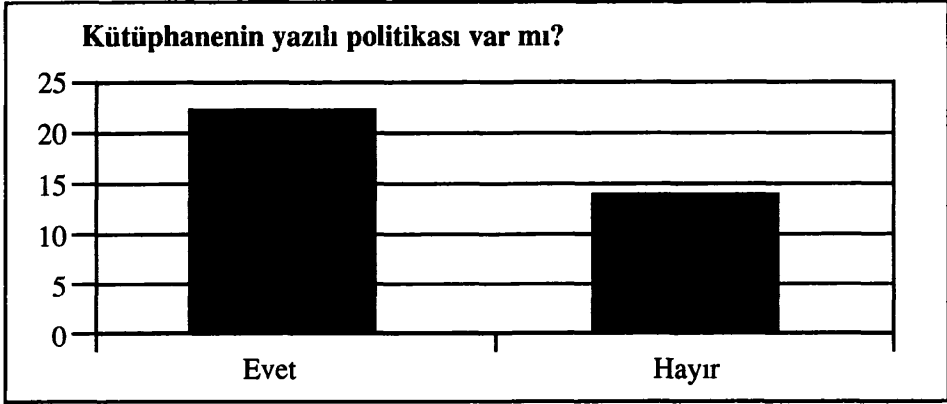
Çalışan personel sayısı ve eğitim düzeylerini belirtiniz.

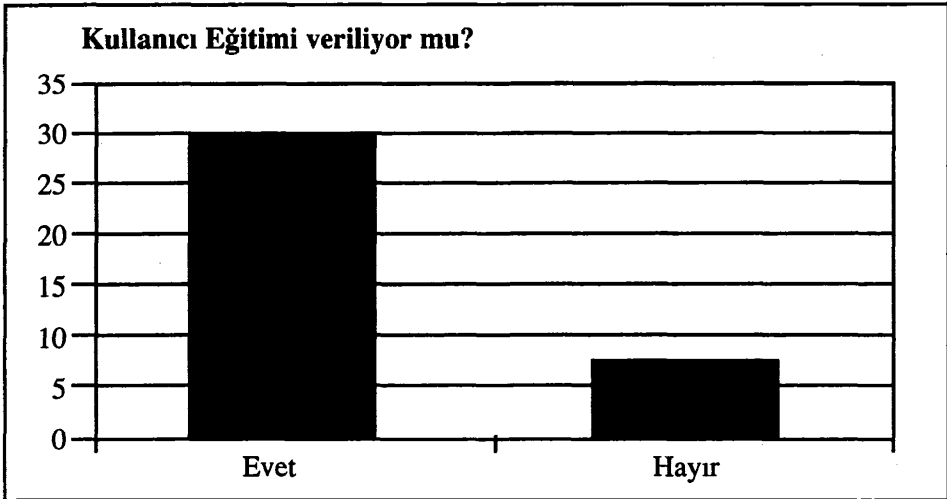
3. Yeterli bütçeleri ve yazılı politikaları vardır. Politika tutarlılığı, bütçe devamlılığı sağlar. Kütüphanelerin genelinin politikalarının yazılmış olması yapılan işlerde ve verilen hizmetlerde tutarlılığı sağlayacak, bütçe ile de gerekli materyal, donanım vb. sağlanarak gelişim ve değişim gerçekleştirilecektir.

Kütüphanenin yazılı, yeterli bütçesi var mı?

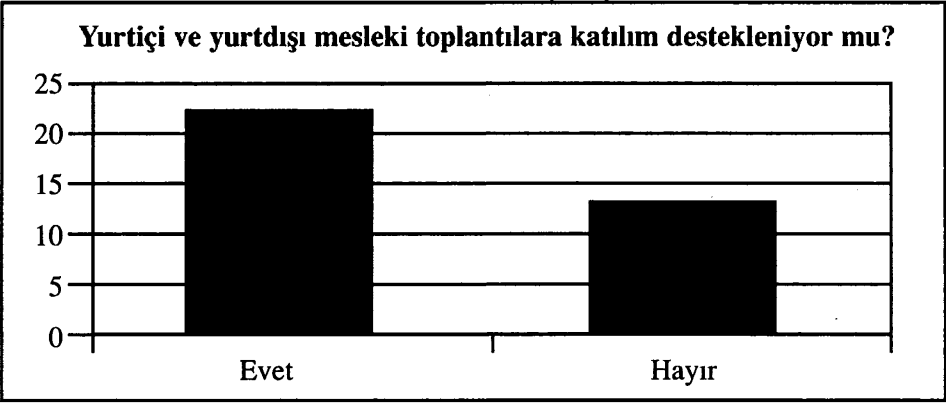

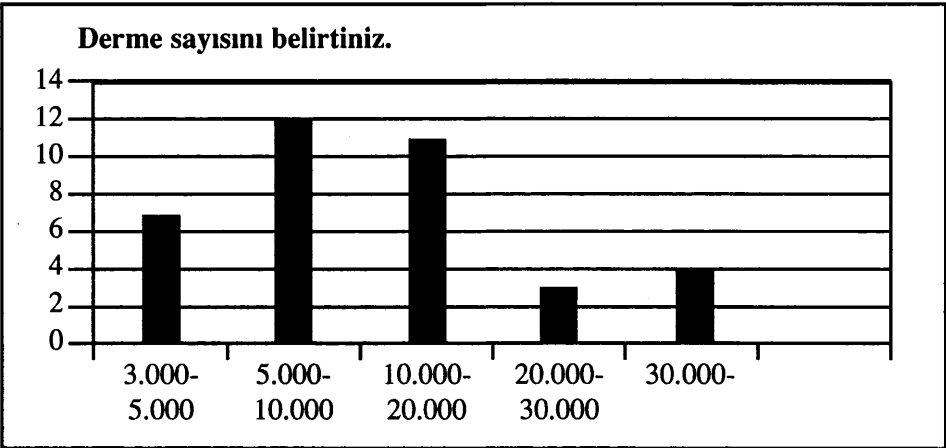
4. Kullanıcı eğitimi verilmektedir.

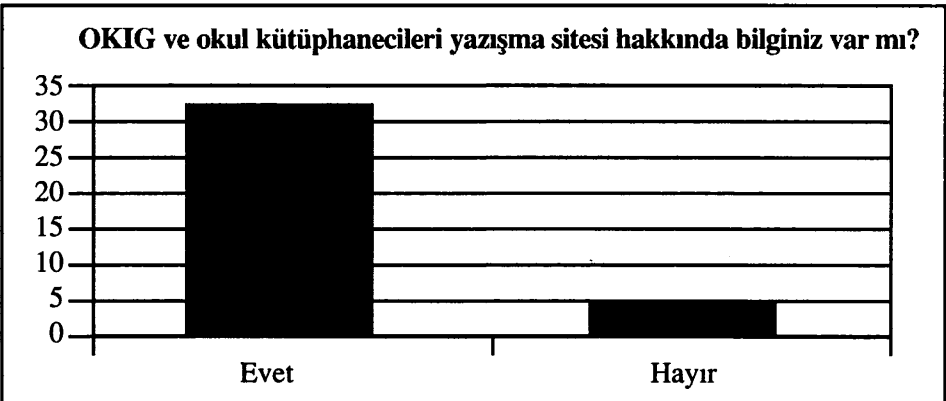
5. Personelin yurtiçi ve yurtdışı mesleki toplantı, konferans vb. katılımları okul yönetimlerince desteklenmektedir. Verilen cevaplara göre bu sonuç çıksa da, kanımca personel toplantılara katılma konusunda sorunlarla karşılaşmakta, hafta içinde düzenlenen ya da yurtdışında yapılan toplantılara katılma talepleri reddedilebilmektedir. Bu da okul yönetimlerinin kütüphaneye ve kütüphaneciye bakış açısı ile doğrudan ilgilidir.

6. Derme sayıları 5.000-10.000 arasındadır.

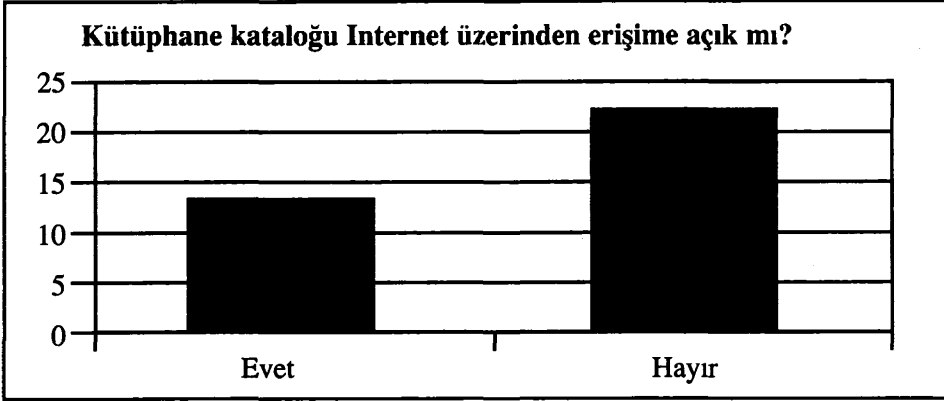
7. Personelin OKİG ve okul kütüphanecileri e-posta listesi hakkında bilgisi vardır.

Olumsuz Sonuçlar

Çevrimiçi Katalog

Okul kütüphanelerinin çoğu çevrimiçi kataloğa sahip değildir.

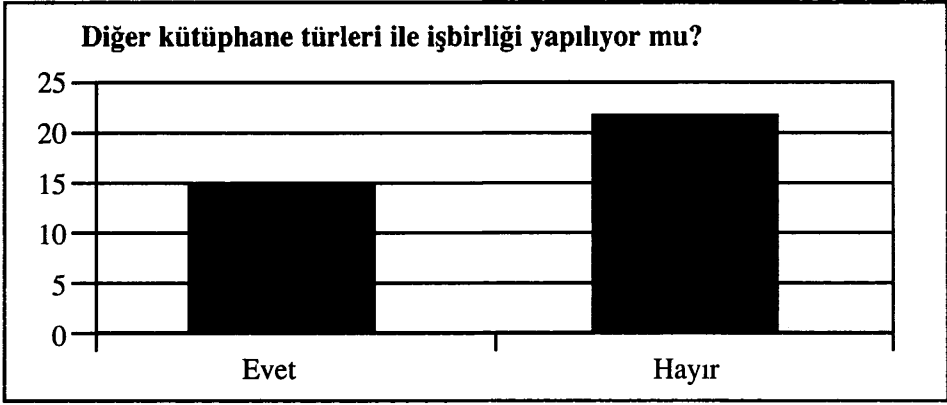

Öneriler :

- İşbirliğinin güçlenmesi ve ulusal, uluslararası boyutta ülkemizdeki okul kütüphanelerinin tanınmasını sağlayacak web sayfaları hazırlanmalı,
- Çevrimiçi katalog çalışmaları hızlandırılmalı,
- Yurtiçi ve yurtdışı web sayfaları uygulamaları incelenmeli,
- Kütüphaneciler tarafından yurtiçi ve yurtdışı kütüphane ve bilgi merkezleri hakkında bilgi veren sitelerde kütüphane web sayfalarının yer alması sağlanmalı,
- Okul yönetimleri web sayfası ve çevrimiçi katalog hakkında bilgilendirilmelidir.

İşbirliği

Okul kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri ile diğer kütüphane ve bilgi merkezleri arasında işbirliği yoktur. Olumlu cevap verenlerin işbirliği sadece var oldukları okulun diğer kütüphaneleri ile yaptıkları işbirliğidir. Okul kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri ile diğer üniversite, halk kütüphaneleri vb. arasında makale isteme, kitap ödünç alma, bilgi paylaşımı vb. konularda açıkça şartları ve kuralları belirlenmiş bir işbirliği yoktur.

Öneriler :

- İşbirliğinin geliştirilmesi konusunda öncelikle kütüphaneciler (çalıştıkları kütüphane türüne bakmaksızın) kendi aralarındaki iletişimi güçlendirmeli,
- Okul kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri ile diğer kütüphane ve bilgi merkezleri arasında işbirliğini geliştirme yolları aranmalı,
- Okul yönetimleri işbirliğinin niçin ve nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgilendirilmeli,
- Üniversite kütüphaneleri arasındaki işbirliği süreci incelenmeli,
- Kaynak alımı, veri tabanı abonelikleri vb. konularda işbirliği yapılmalıdır.

İlk defa 22 Haziran 2002’ de bir araya gelen İstanbul okul kütüphanecilerinin oluşturduğu OKİG, işbirliğinin gelişmesinde etkili olacaktır. Bu nedenle OKİG vb. çalışmaların desteklenmesi ve artırılması gerekmektedir. Ankete verilen cevaplar sonucu okul kütüphanecilerinin çoğunun okul kütüphanecileri e-posta listesi ve OKİG’ den haberdar olduğu görülmüştür. Bu sonuç işbirliğinin geliştirilmesi açısından olumlu bir sonuçtur.

Statü

Ankete cevap veren okullardan sadece iki tanesi hariç hiçbir okulda kütüphaneciler, öğretmen haklarına sahip değildirler (çoğu zaman öğretmenlerle aynı fakülte mezunlardır) ve öğretmenlik formasyonuna sahip olsa da eğitimin içinde algılanmamakta, memur olarak atanmaktadırlar. Üniversite mezunu olan kütüphaneciler ne sekreter ne de öğretmendirler. Bu durum kütüphanecilerin motivasyo-

nunu bozmakta, çalıştıkları okulları değiştirmelerinde bir gerekçe olmaktadır. Bu da kütüphanelerin gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Okul kütüphanecileri arasında statü sorununun çözümü konusunda iki tür bakış açısından söz edilebilir:

- Verilen hizmetler ve gösterilen çabalar ile, zaman içinde okul yönetiminin bakış açısının değiştirilebileceği ve kütüphanecinin neden ve niçin var olduğunu anlatılarak, eğitim içinde değerlendirilmesinin sağlanacağı;
- Kütüphanecinin hakkının ve yerinin Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenmesinin ve kütüphanecinin neden ve niçin varolduğunu anlatması gibi bir yükümlülüğü ve çabasının olmaması gerektiği.

İki görüş üzerinde düşünüldüğünde herhangi birinin benimsenmesinin, sorunu çözmeyeceği anlaşılmaktadır. Ülkemizde kütüphane, kütüphanecilik ve kütüphanecinin algılanışında genel bir sorun olduğu görülmektedir. Bu nedenle, algılanışın değiştirilmesi ya da güçlendirilmesi için kütüphanecinin neden ve niçin varolduğunu okul yönetimine anlatması bunu hizmetleriyle ortaya koyması gerekmektedir.

Öneriler :

‘Kütüphaneciler çalıştıkları okul yöneticilerini “Kütüphane nedir? Kütüphaneci ne iş yapar?” soruları hakkında etkin olarak bilgilendirmeli, okul toplumu içinde bu yönde bir tanıtım çabası içinde olmalı,

Özellikle iş tanımları açısından meslek elemanlarının gerektiği biçimde tanınmaları önemlidir. Yönetimlere yazılı raporlar biçiminde ulaşılma çabası sürekli olarak varolmalıdır.’ (Torun-Özyurt, 2003 : 9-10) Kütüphanenin genel olarak okul organizasyonundaki yeri algılanışın bir göstergesidir. Okul yönetimlerince kütüphanelerin olması gerekliliği kabul edilmekte, kütüphane okulun vitrini gibi düşünülmektedir. Ancak organizasyondaki yeri ve kütüphanecinin kim olduğu, ne iş yaptığı konusunda algılanışta sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorun uygulama ve yaklaşımların yanlış olmasına yol açmaktadır.

- Yönetimler kütüphanenin okul organizasyonu içindeki yerini net ve mesleki ilke ve eğitime uygun olarak ortaya koymalı,
- Her kütüphanenin bir yöneticisi / sorumlusu olmalı ve bu kişi örgütsel proto-

kol içinde bölüm başkanlığı düzeyinde kabul görebilmeli, okuldaki bölüm başkanları ve yönetim toplantılarında temsil edilebilmeli,

- Kütüphane / kütüphaneci gerektiğinde öğretim / müfredat ile ilgili kararlarda katkı yapabilme olanağına ve yetkisine sahip olabilmelidir (Torun-Özyurt, 2003).

Ancak, statüdeki iyileşmenin sağlanabilmesi için hakların yasalar ile de belirlenmesi gerekmektedir.

- Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı kendine özgü çalışma koşulları ve hakları olan kütüphaneci kadrosu oluşturmali,
- Yönetmelik ile kütüphaneci çalıştırılması şartı getirilmeli ve kütüphaneciye alternatif sunulmamalı,
- Milli Eğitim Bakanlığı kadro oluşturamıyorsa kütüphanecilerin uzman eğitici olarak atanmalarını sağlamalı,
- Milli Eğitim Bakanlığı mesleki örgütler ve üniversiteler aracılığı ile belki de okul yönetimlerince de bilgilendirilmelidir.

Yukarıda sıralanan sorunların yanısıra kişisel kanaatim ve kütüphanecinin kendisinin çözeceğine inandığım, geri planda kalan, ancak çok önemli olan sorunlar vardır.

1. Kütüphanecinin kendisinin bile çoğu zaman eğitim içindeki yerini ve önemini kavrayamaması,
2. Okul kütüphanecilerinin gelişmelerin uzağında kalması,
3. Özeleştirisi,
4. Üretim.

Kaynakça

- Barutçugil, İsmet (2002). *Eğitiminin Eğitimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık
- Eğitim Üzerine (2002). Ahmet Üstün...[ve öte]. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- 'IFLA / Okul Kütüphanesi Bildirgesi'. Çeviren. İnci Önal. <http://ifla.queenslibrary.org/VII/s11/pubs/slm-tr.pdf>
- 'Eğitim'(1992). *Temel Britannica*: cilt 6. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Okul Kütüphanecileri İstanbul Grubu IV. toplantı raporu: çalışma yaşamı forumu* (2003). Hazl. Osman Torun, Serap Özyurt. İstanbul.
- Tezcan, Mahmut (1984). *Eğitim sosyolojisi*: kuram ve sorunlar. 3. bs. Ankara: Çağ Matbaası.
- Torun, Osman (2003). Yeni bir mesleki oluşum: Okul Kütüphanecileri İstanbul Grubu [OKİG]. *Türk Kütüphaneciliği*: 17 (1) : 55-68.